

Адаптивні моделі педагогічної комунікації для підтримки дітей з міграційним досвідом у шкільному середовищі

Чаграк Наталія Ігорівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
09.12.2025	Освіта/Педагогіка	37.018.1

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17862156>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглянуто адаптивні моделі педагогічної комунікації як ефективного засобу підтримки школярів з міграційним досвідом. Проаналізовано психологічні, соціокультурні та педагогічні чинники, які впливають на інтеграцію цих учнів у навчальний процес. Обґрунтовано важливість використання моделей взаємодії, які враховують індивідуальні потреби учнів, зокрема рівень їхньої соціально-емоційної компетентності, навчальну мотивацію та специфіку міжкультурної комунікації. Подано класифікацію комунікативних моделей – інтерактивних, диференційованих та інклюзивних – і описано механізми їхнього впровадження. Підкреслено значення комплексної підтримки, яка передбачає створення безпечного психологічного середовища, розвиток соціальних навичок, навчання стратегіям саморегуляції та соціально-педагогічний супровід. Надано рекомендації щодо застосування адаптивних комунікативних стратегій для забезпечення успішної інтеграції та підвищення навчальних досягнень дітей з міграційним досвідом.

Ключові слова: освітня інтеграція, міжкультурна взаємодія, інклюзивні освітні практики, психолого-педагогічна підтримка, комунікативні стратегії вчителя, соціокультурна чутливість, бар'єри в навчанні.

Adaptive models of pedagogical communication for supporting children with migration experience in the school environment

Annotation. The article examines adaptive models of pedagogical communication as an effective means of supporting children with migration experience in the school environment. Particular attention is paid to the analysis of psychological, sociocultural, and pedagogical factors that shape the integration of children with diverse life experiences into the educational process. The necessity of using adaptive models of pedagogical interaction that take into account students' individual characteristics, their levels of social and emotional competence, motivation to learn, and the specifics of intercultural communication is theoretically justified. A classification of pedagogical communication models is presented, which includes interactive, differentiated, and inclusive approaches, and the mechanisms for their implementation in

¹ доктор педагогічних наук, професор, Академія ім. Якуба з Парадижа в Гожуві Великопольському, Польща, nich.edu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1583-2278>

educational practice are described. The paper emphasizes the role of comprehensive support, including creating a safe psychological environment, developing social skills, teaching adaptive self-regulation strategies, and providing social and educational support. The study is based on an analysis of current scientific publications, educational programs, and empirical data on the adaptation outcomes of children with migration experience in different types of schools. The practical significance of the work lies in formulating recommendations for educators on the use of adaptive communication strategies that promote the effective integration and academic success of students with migration experience, as well as increase inclusiveness and intercultural competence in the educational environment. The conclusions emphasize that the implementation of adaptive models of pedagogical communication is a key factor in ensuring educational opportunities, social support, and psychological well-being for children with migration experience.

Keywords: educational integration, intercultural interaction, inclusive educational practices, psychological and pedagogical support, teacher communication strategies, sociocultural sensitivity; barriers to learning.

Вступ

Постановка проблеми. Перед сучасним освітнім простором дедалі частіше постає завдання формування ефективних механізмів підтримки учнів, які мають досвід вимушеної чи добровільної міграції. Зростання масштабів міграції, зумовлене глобалізаційними процесами, соціально-економічними змінами та воєнними подіями, призводить до збільшення кількості дітей, які інтегруються в нові культурно-освітні середовища. У цих умовах школа має реагувати на комплекс викликів, пов'язаних із забезпеченням освітньої, психологічної та соціальної підтримки таких учнів, які часто стикаються з мовними бар'єрами, розбіжностями в навчальних програмах та особливостями міжособистісної взаємодії. Заклад освіти у цій ситуації слугує не лише інституцією формального навчання, а й простором соціалізації та відновлення, де діти здобувають перший досвід взаємодії в новому середовищі, опановують культурні норми та формують відчуття безпеки й належності. Тому ефективність педагогічних стратегій має ґрунтуватися на принципах гуманізму, культурної чутливості та підтримувальної комунікації. З огляду на це зростає роль педагогічної взаємодії, здатної адекватно реагувати на потреби учнів, які пережили зміну мовного, культурного чи соціального контексту [1].

Формування та вдосконалення адаптивних механізмів педагогічної комунікації в умовах масштабних суспільних трансформацій і кризових процесів, зокрема явищ масової міграції, посідає провідне місце у сучасному науковому дискурсі. Актуальність цього напряму зумовлена потребою модернізації освітніх підходів відповідно до нових соціальних умов, які виникають у зв'язку з досвідом вимушеного переміщення дітей. Як наслідок, це потребує всебічного теоретичного обґрунтування та практичного опрацювання означеної проблеми для науковців і фахівців освітньої сфери.

Варто зазначити, що адаптивна педагогічна комунікація передбачає застосування гнучких стратегій взаємодії, диференційованих методів подання навчального матеріалу, інтерактивних форматів співпраці та підтримувальних практик, спрямованих на формування довірливого, інклюзивного й психологічно безпечного освітнього середовища. Також її концептуальною основою є міждисциплінарний підхід, який інтегрує напрацювання педагогіки, психології, соціальної роботи, міжкультурної комунікації та лінгводидактики. Особливе значення має створення умов для поступової

інтеграції дитини у нове соціокультурне середовище зі збереженням її культурної ідентичності та підтримкою академічного розвитку [2].

Окремої уваги заслуговує проблема адаптації переміщених дітей з особливими освітніми потребами. У сучасних умовах воєнних викликів суттєво зростає значущість педагогічної діяльності, спрямованої на формування інклюзивного освітнього середовища, орієнтованого на розвиток, підтримку та безпеку зазначеної категорії учнів. У цьому контексті розвинений емоційний інтелект педагога постає визначальним ресурсом, який забезпечує не лише підвищення результативності освітньої взаємодії, а й створення умов для своєчасної та адекватної психологічної підтримки дітей, які переживають кризові життєві обставини [3].

Сукупність питань комунікативної взаємодії дітей із міграційним досвідом у процесі їхньої адаптації посідає значне місце в сучасному науковому дискурсі, однак окремі її аспекти й надалі потребують подальшої теоретичної конкретизації та ґрунтовного практичного опрацювання.

Сучасні дослідження розглядають підтримку дітей і сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) як один із головних викликів для освітньої сфери. Значний внесок у теоретичне й практичне обґрунтування цієї проблематики зробили Т.Алексєєнко, Л.Гончар, Т.Куниця та Д.Бибик. Вони проаналізували феномен внутрішнього переміщення в Україні та його освітні наслідки. Автори окреслили специфіку соціально-педагогічної підтримки дітей переселенців, запропонували концептуальні моделі супроводу та визначили їхню цінність для формування інклюзивних освітніх практик. Зазначені напрацювання створюють основу для подальшого вивчення управлінських стратегій шкільної адміністрації, спрямованих на розвиток інклюзивного середовища для дітей із міграційним досвідом [4].

Теоретичні засади інтеграції учнів-іммігрантів у систему державної шкільної освіти України знайшли відображення у працях О.Столяренко, де обґрунтовано особливості включення дітей з міграційним досвідом у шкільне середовище та підкреслено важливість державної підтримки культурної ідентичності. У наукових дослідженнях наголошується, що успішність адаптації визначається комплексним поєднанням освітніх і соціокультурних підходів, спрямованих на всебічну підтримку учнів у новому середовищі, розвиток міжкультурної компетентності педагогів і створення умов для збереження культурної ідентичності дитини [5].

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється розробленню та впровадженню ефективних підходів до педагогічної підтримки дітей з міграційним досвідом. Так, праці І.Кривич (I. Krivuch) та В. Олая-Верано (V. Olaiia-Verano) акцентують увагу на зростанні ролі соціально-педагогічної діяльності закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) у забезпеченні комплексної допомоги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Дослідники підкреслюють необхідність системної взаємодії школи з такими категоріями сімей, оскільки саме вона сприяє зниженню адаптаційних ризиків для дітей. У публікації також окреслено спектр характерних психологічних проявів, притаманних дітям з міграційним досвідом та ВПО, що зумовлює потребу у використанні адаптивних моделей педагогічної комунікації для створення безпечного й підтримувального освітнього середовища [6].

У праці С.Сілкіної акцентується увага на комплексному вивченні спектра труднощів, які виникають у дітей з досвідом внутрішнього переміщення в нових соціально-побутових та освітніх умовах. Дослідниця підкреслює важливість ідентифікації основних проблем інтеграції цих дітей та визначення ефективних інструментів педагогічної комунікації, а також форм групової взаємодії, які сприятимуть результативній соціальній адаптації дітей у новому соціокультурному середовищі [7].

Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили О. Бойко (O. Boiko), В. Гурська (V. Hurskaya), Т. Мороз (T. Moroz), Т. Трон (T. Tron), та В. Козак (V. Kozak), які зосереджують увагу на інституційних механізмах забезпечення адаптації учнів у школі. Науковці підкреслюють, що ефективність адаптаційних процесів залежить від здатності освітніх інституцій розробляти комплексні стратегії взаємодії, які враховують культурне різноманіття, індивідуальний досвід та специфічні освітні потреби учнів з міграційним досвідом [8].

У праці В. Дереш окреслено основні різновиди адаптації, зокрема психологічну та соціальну, що розглядаються як взаємопов'язані процеси входження особистості в нове середовище. Авторка наголошує на специфіці активних і пасивних форм соціальної адаптації, підкреслюючи, що саме активні стратегії сприяють ефективному опануванню нових соціальних ролей і норм. У науковій праці детально проаналізовано зовнішні (соціальні, культурні, інституційні) та внутрішні (мотиваційні, емоційно-вольові, когнітивні) умови, які визначають перебіг адаптаційних процесів [9].

Попри збільшення кількості наукових робіт у сфері підтримки дітей з міграційним досвідом у шкільному середовищі, залишається низка аспектів, що потребують поглибленого вивчення. Зокрема, недостатньо дослідженими є механізми реалізації адаптивних моделей педагогічної комунікації в умовах різних типів освітніх закладів, а також специфіка їхнього впливу на навчально-пізнавальну мотивацію, соціально-емоційний стан та інтеграцію учнів у нове культурно-освітнє середовище.

Мета статті – визначити теоретичні засади та обґрунтувати ефективні адаптивні моделі педагогічної комунікації, спрямовані на підтримку дітей з міграційним досвідом у шкільному середовищі, а також окреслити умови їхнього успішного впровадження в освітню практику.

Завдання статті: проаналізувати сучасні наукові підходи до організації педагогічної комунікації в умовах культурного та мовного різноманіття; з'ясувати психологічні та соціально-педагогічні чинники, що впливають на процес адаптації дітей з міграційним досвідом у школі; охарактеризувати типові проблеми в комунікації між педагогами та дітьми-мігрантами, а також між учнями в мультикультурному середовищі; визначити принципи, критерії та структурні компоненти адаптивних моделей педагогічної комунікації; аргументувати сутність та типологію цих моделей; обґрунтувати умови ефективного впровадження адаптивних моделей у шкільну практику та можливі напрями їх удосконалення.

Результати

У контексті сучасного шкільного середовища, яке характеризується значним культурно-мовним розмаїттям, особливої значущості набуває застосування адаптивних моделей педагогічної комунікації. Діти з міграційним досвідом часто зіштовхуються з комплексом соціально-психологічних та мовних бар'єрів, які впливають на результативність їхнього навчання та процес включення в освітню спільноту. Актуальні теоретичні підходи наголошують на важливості інклюзивності, індивідуалізації та культурної чутливості педагогічної взаємодії. Науковці виокремлюють низку основних стратегій, спрямованих на забезпечення ефективного спілкування з учнями, що мають різні мовні потреби. До них належать: адаптація освітнього процесу відповідно до мовних можливостей школярів, персоналізація комунікації з урахуванням індивідуальних характеристик учнів, застосування кооперативних форм навчання, розвиток міжкультурної компетентності і культурної чутливості, а також впровадження цифрових та інтерактивних інструментів у педагогічну практику (табл. 1).

Ключові стратегії педагогічної комунікації для дітей з різним мовним фоном

Стратегія	Короткий опис
Мовна адаптація	Використання двомовного/багатомовного підходу, поступове введення нової мови, інтеграція мовних і культурних елементів
Індивідуалізація комунікації	Врахування рівня підготовки та соціокультурного досвіду учнів: диференційовані завдання, візуальні матеріали, інтерактивні платформи, ігрові методики
Кооперативні методи навчання	Формування змішаних груп для досягнення спільних цілей розвиває мовну компетенцію, соціальні навички, зменшує соціальну ізоляцію
Культурна чутливість	Урахування цінностей та традицій різних культур забезпечує формування атмосфери поваги та прийняття різноманіття
Цифрові та інтерактивні технології	Створення адаптивного навчального середовища, робота у власному темпі, миттєвий зворотний зв'язок, взаємодія через мультимедіа

Джерело: авторське узагальнення на основі аналізу [10]

Зазначені стратегії демонструють цілісний підхід до організації педагогічної комунікації, який базується на принципах інклюзивності, культурної чутливості та гнучкого реагування на індивідуальні потреби здобувачів освіти з різним мовним фоном. Сучасні наукові підходи підкреслюють необхідність інтеграції міждисциплінарних знань – психологічних, соціологічних та лінгвістичних – для створення ефективного навчального середовища, яке сприяє не лише академічному успіху, а й соціальній адаптації учнів. Зокрема, акцент робиться на використанні адаптивних методів комунікації, які враховують мовні особливості, культурні традиції та рівень попередньої підготовки здобувачів освіти. Такий підхід дозволяє забезпечити активну участь усіх учнів у навчальному процесі, стимулює розвиток міжкультурної компетентності та підтримує формування позитивного соціально-психологічного клімату в освітньому середовищі. Водночас сучасні дослідження наголошують на значущості системного професійного розвитку педагогів, їхньої готовності гнучко впроваджувати інноваційні комунікативні стратегії та використовувати технології, які полегшують інтеграцію дітей з різними мовними і культурними особливостями у навчальний процес.

Досвід вимушеної або добровільної міграції супроводжується трансформацією соціального контексту, культурних норм, комунікативних практик та моделей освітньої поведінки. Такі зміни чинять прямий вплив на емоційний стан, когнітивну активність та особливості поведінкових стратегій дитини у новому навчальному середовищі. У зв'язку з цим аналіз факторів адаптації має міждисциплінарний характер і охоплює психологічні аспекти особистісного розвитку, специфіку міжкультурної взаємодії, організаційні особливості освітнього середовища та функціонування соціальних систем підтримки [11].

Психологічні детермінанти адаптаційного процесу містять емоційну стабільність, рівень тривожності, попередній досвід стресових ситуацій, сформованість навичок саморегуляції, особливості самооцінки та навчальної мотивації (табл. 2). Значну роль відіграють особливості попереднього освітнього досвіду, зокрема домінуючі стилі взаємодії з учителем та ступінь автономності у навчальній діяльності. Для дітей з

міграційним досвідом характерні посилене відчуття невизначеності, втрати усталених соціальних зв'язків, необхідність адаптації до нової мовної та комунікативної культури. Ці чинники можуть ускладнювати процес освітньої інтеграції, зниження академічної успішності та ризик соціальної ізоляції.

Таблиця 2

Психологічні чинники адаптації дітей з міграційним досвідом

Психологічний чинник	Коротка характеристика
Емоційна стабільність	Здатність контролювати емоційні реакції та зберігати рівновагу в нових умовах
Рівень тривожності	Ступінь емоційного напруження, що впливає на поведінку та навчання
Досвід стресу	Пережиті складні ситуації, які можуть впливати на адаптаційні механізми
Розвиненість навичок саморегуляції	Уміння керувати власними емоціями, поведінкою та увагою
Характер самооцінки	Уявлення дитини про власні можливості та успішність
Навчальна мотивація	Активність у навчальному процесі
Попередній навчальний досвід	Тип освітнього середовища, стиль взаємодії з учителем, рівень автономності
Міграційний досвід	Втрата соціальних зв'язків, незнайомі норми комунікації, потреба адаптації до нової мови.

Джерело: авторське узагальнення на основі аналізу [12]

Отже, психологічні чинники визначають здатність дитини долати труднощі в навчанні та формувати нові стратегії включення в соціально-освітнє середовище, активно взаємодіяти з педагогами та однолітками, засвоювати нові соціокультурні й мовні норми та ефективно адаптуватися до вимог навчального процесу.

Соціально-педагогічні чинники охоплюють специфіку організації шкільного середовища, використання адаптивних педагогічних підходів, рівень розвитку системи психолого-педагогічної підтримки, наявність інституційних механізмів соціального супроводу та ефективність інклюзивних освітніх практик. У цьому контексті особливо важливою є роль учителя, його комунікативних стратегій, уміння забезпечувати академічну і соціально-емоційну підтримку, виявляти соціокультурну чутливість та створювати атмосферу відкритості до різноманіття (табл. 3).

Таблиця 3

Соціально-педагогічні чинники

Соціально-педагогічний чинник	Ключові аспекти / приклади
Адаптивні педагогічні підходи	Використання різних методик навчання, диференціація завдань, індивідуалізація підходу
Розвиток системи психолого-педагогічної підтримки	Психологічні консультації, групи підтримки, наставництво
Інституційні механізми соціального супроводу	Соціальні служби, програми соціальної інтеграції, робота шкільного соціального педагога
Ефективність інклюзивних освітніх практик	Інклюзивні класи, адаптовані програми, підтримка дітей з особливими освітніми потребами

Соціально-педагогічний чинник	Ключові аспекти / приклади
Роль учителя	Комунікативні стратегії, академічна та соціально-емоційна підтримка, соціокультурна чутливість, створення відкритої атмосфери

Джерело: авторське узагальнення на основі аналізу [13]

Освітня інтеграція дітей з міграційним досвідом значною мірою залежить від готовності педагогічного колективу формувати середовище, у якому повага до культурних відмінностей успішно поєднується з єдиними навчальними стандартами. Важливим є розвиток потенціалу класного колективу щодо прийняття різноманіття, формування толерантних міжособистісних взаємин, запобігання дискримінаційним проявам. Значну роль відіграють додаткові програми – мовні курси, адаптаційні тренінги, гурткова діяльність, які розширюють можливості освітньої інтеграції та сприяють подоланню мовних та культурних перешкод у навчанні.

До соціально-педагогічних механізмів адаптації також належать співпраця школи з батьками або опікунами, діяльність соціальних служб, психологів, тьюторів і медіаторів, а також системна організація міжкультурного діалогу у шкільній спільноті. Інтеграція цих ресурсів дозволяє створити безпечний і підтримувальний освітній простір, чутливий до культурних, мовних та емоційних потреб учнів [14].

Отже, комплексне дослідження психологічних та соціально-педагогічних чинників дає змогу визначити основні труднощі освітньої інтеграції дітей з міграційним досвідом та окреслити ефективні педагогічні рішення для їх подолання. Результати такого аналізу формують підґрунтя для розроблення адаптивних моделей педагогічної комунікації, заснованих на принципах інклюзивності, міжкультурної взаємодії, соціальної підтримки та педагогічної чутливості, що забезпечують успішну інтеграцію й повноцінну участь дитини у шкільному житті.

У багатокультурному шкільному середовищі виникають різноманітні бар'єри, які ускладнюють ефективну педагогічну комунікацію та гальмують успішну освітню інтеграцію й соціально-емоційну адаптацію дітей з міграційним досвідом. Зазначені труднощі мають комплексний характер і визначаються поєднанням психологічних, лінгвокультурних, соціальних та організаційно-інституційних чинників, які зумовлюють особливості міжкультурної взаємодії та впливають як на професійну діяльність учителя, так і на динаміку взаємин у дитячому колективі. Зокрема, потребує вирішення проблема мовного спілкування, пов'язана з недостатнім володінням державною мовою або необхідною навчальною термінологією. Обмежені мовні ресурси ускладнюють доступ до змісту освіти, знижують продуктивність діяльності учня у навчальному процесі та є суттєвою перешкодою для ефективної освітньої інтеграції. У цьому контексті важливою є реалізація індивідуалізованих підходів до мовної підтримки та використання вчителем адаптивних комунікативних стратегій, які допомагають забезпечити доступність змісту матеріалу й створюють умови для рівноправної взаємодії. Другим значущим чинником є культурний, що визначається відмінностями в нормах поведінки, соціокультурних цінностях, невербальних кодах та прийнятих моделях спілкування. Діти з різних культур по-різному інтерпретують педагогічні вимоги, рольові очікування, формат класної взаємодії, що може призводити до непорозумінь і хибних поведінкових інтерпретацій. У міжчлнівському середовищі такі розбіжності можуть ускладнювати процес прийняття в групу та зумовлювати ризик ізоляції. Домінантним стає розвиток соціокультурної чутливості педагогів та формування в учнів міжкультурної компетентності як важливих елементів інклюзивних освітніх практик.

По-третє, важливим є подолання емоційно-психологічних труднощів, спричинених переживанням стресу, тривоги, культурного шоку, проблем адаптації або досвіду вимушеної міграції. Описані труднощі знижують рівень навчальної мотивації, ускладнюють формування довірливих стосунків, зменшують здатність дитини до активної взаємодії. Психолого-педагогічна підтримка вчителя, спрямована на нормалізацію емоційного стану, створення відчуття безпеки та підтримання позитивної самооцінки, є визначальною умовою подолання зазначених проблем.

Четвертою групою є соціальні чинники, пов'язані з економічною вразливістю, статусними розбіжностями, відсутністю соціальних зв'язків або недостатньою підтримкою сім'ї в умовах переїзду. Соціальна нерівність може формувати передумови для булінгу чи маргіналізації, що негативно впливає на навчальну активність та інклюзію дітей-мігрантів у шкільну спільноту. Ефективні інклюзивні освітні практики мають залучати соціальні служби, розвивати учнівську підтримувальну культуру та запобігати дискримінаційним проявам.

Окрему групу становлять інституційні чинники, пов'язані з недостатньою готовністю закладів освіти до системної роботи в умовах культурного різноманіття. Це може виявлятися у відсутності програм адаптації, обмеженій мовній підтримці, нестачі міжкультурно орієнтованих навчальних матеріалів, а також у слабкому розвитку професійної компетентності педагогів щодо міжкультурної взаємодії. Неefективність інституційних механізмів впливає на можливість школи реалізувати адаптивні моделі педагогічної комунікації та забезпечити якісний процес освітньої інтеграції [15].

Отже, проблеми в процесі педагогічної комунікації з дітьми, які мають міграційний досвід, вирізняються складною структурою та потребують застосування багатовекторного науково обґрунтованого підходу. Ефективне їх подолання можливе шляхом цілеспрямованого впровадження адаптивних моделей взаємодії, формування високого рівня соціокультурної компетентності педагогів, активного використання інклюзивних технологій та функціонування комплексної системи психолого-педагогічної підтримки. Такий підхід сприяє формуванню безпечного, відкритого й культурно чутливого освітнього простору, у якому забезпечуються оптимальні умови для інтеграції, розвитку навчальної мотивації та академічної успішності дітей з досвідом міграції.

У межах заявленої тематики необхідним є всебічне теоретичне обґрунтування сутності адаптивних моделей педагогічної комунікації як цілісної системи взаємодії між учителем та учнями, що забезпечує психологічно комфортні, культурно чутливі та педагогічно доцільні умови навчання дітей з міграційним досвідом. Актуальність цього завдання зумовлена зростанням кількості учнів, які стикаються з викликами інтеграції в нове соціокультурне та освітнє середовище, а отже потребують гнучких, індивідуалізованих і доказово обґрунтованих підходів до комунікації в школі [16].

Обґрунтування сутності адаптивних педагогічних моделей передбачає аналіз їхніх ключових характеристик, серед яких: варіативність форм взаємодії, орієнтація на індивідуальні потреби учня, врахування культурних та мовних особливостей, створення підтримувального навчального мікроклімату, розвинена система зворотного зв'язку та педагогічної рефлексії. Важливо також з'ясувати, як адаптивна комунікація сприяє подоланню труднощів у навчанні, формуванню довіри між учителем і дитиною та забезпеченню ефективного залучення до освітнього процесу.

Типологія адаптивних моделей педагогічної комунікації базується на системі класифікації, що дає змогу диференціювати моделі за їхнім змістом, структурою, комунікативними стратегіями та педагогічними технологіями [17]. Так можна виокремити:

- моделі, орієнтовані на індивідуалізацію освітньої взаємодії (персоніфікована комунікація, індивідуальні траєкторії підтримки);
- культурно-адаптивні моделі, зосереджені на інтеграції культурного досвіду учня в освітній процес;
- інтерактивно-діалогічні моделі, які ґрунтуються на партнерстві, співтворенні змісту та активній участі учнів;
- моделі психологічно підтримувальної комунікації, спрямовані на подолання стресових наслідків міграції та освітньої дезадаптації;
- інклюзивно-орієнтовані моделі, які поєднують елементи соціальної, мовної та освітньої інтеграції.

Для ефективної реалізації цих моделей в освітньому середовищі важливою є також міжвідомча взаємодія, зокрема, співпраця школи з соціальними службами, громадськими організаціями та сім'ями учнів. Координація дій різних інституцій дозволяє створити цілісну підтримувальну інфраструктуру, яка охоплює освітні і соціально-психологічні потреби дитини. Крім того, актуальною є необхідність систематичного підвищення кваліфікації педагогів у сфері міжкультурної комунікації, що сприяє готовності педагогічних працівників до роботи з учнями в умовах зростаючого культурного та мовного різноманіття [18].

Адаптивні моделі комунікації покликані забезпечити гнучку, чутливу до індивідуальних потреб взаємодію між учителем і учнем, що враховує різноманіття соціокультурних контекстів, мовних рівнів, психологічних станів та навчальних можливостей дітей, які пережили процес міграції чи вимушеного переміщення.

Передусім адаптивна педагогічна комунікація ґрунтується на низці базових принципів, серед яких провідними є принципи індивідуалізації, культурної чутливості, психологічної підтримки, діалогічності та партнерської взаємодії. Принцип індивідуалізації передбачає уважний аналіз індивідуальної траєкторії адаптації кожної дитини, її мовних, когнітивних та емоційних потреб. Принцип культурної чутливості вимагає від педагога поваги до культурних норм і досвіду учнів, уникнення стереотипів та формування освітнього простору, що ґрунтується на культурному різноманітті як ресурсі для розвитку. Принцип психологічної підтримки полягає у створенні атмосфери безпеки, довіри та прийняття, яка сприяє зниженню стресу, що часто супроводжує дітей з міграційним досвідом. Принципи діалогічності та партнерської взаємодії забезпечують можливість відкритого обміну думками, спільного конструювання смислів і активного залучення учнів до навчального процесу.

Для оцінювання ефективності впровадження адаптивних моделей педагогічної комунікації необхідно виокремити критерії, які дадуть змогу об'єктивно аналізувати відповідність моделі потребам дітей з міграційним досвідом. Серед таких критеріїв можна визначити:

- комунікативну доступність, що включає зрозумілість мовлення вчителя, використання мультимодальних засобів, доступну структуру інструкцій та пояснень;
- психологічний комфорт, який охоплює емоційну підтримку, відсутність дискримінаційних проявів, відчуття прийняття та соціальної включеності;
- міжкультурну інтегрованість, що передбачає наявність елементів міжкультурної освіти, можливість учнів репрезентувати власну культуру та порівнювати культурні практики;
- гнучкість і варіативність педагогічних методів, здатність учителя адаптувати комунікативні стратегії до конкретної ситуації, рівня мовної підготовки та навчальної динаміки учнів;

- результативність навчальної взаємодії, що проявляється у підвищенні навчальної успішності, мотивації до навчання та позитивній динаміці соціальної адаптації.

Отже, адаптивні моделі педагогічної комунікації є структурованими системами, що включають низку взаємопов'язаних структурних компонентів (табл. 4).

Таблиця 4.

Структурні компоненти адаптивних моделей педагогічної комунікації

Компонент	Опис
Когнітивний компонент	Наявність системи знань про особливості міграційного досвіду дітей, механізми адаптації, міжкультурні відмінності та ефективні комунікативні технології
Емоційно-психологічний компонент	Здатність формувати підтримувальну атмосферу, здійснювати емоційну регуляцію, проявляти емпатію та сприяти психологічному благополуччю учнів
Комунікативно-діяльнісний компонент	Здатність використовувати сукупність форм, стилів, методів та стратегії взаємодії, що охоплює вербальні, невербальні та цифрові засоби комунікації
Соціокультурний компонент	Інтеграція культурних відмінностей у навчальний процес, розвиток міжкультурної компетентності, формування атмосфери поваги та толерантності
Організаційно-методичний компонент	Організація навчального середовища, індивідуальні освітні траєкторії, адаптація матеріалів, модифікація завдань та застосування інклюзивних практик

Джерело: авторське узагальнення на основі аналізу [19]

З огляду на вищезазначене, визначення чітких принципів, критеріїв та структурних компонентів адаптивних моделей педагогічної комунікації створює науково обґрунтовану основу для їх подальшого проектування, впровадження та оцінювання в умовах сучасної школи. Це забезпечує можливість побудови ефективної системи підтримки дітей з міграційним досвідом, сприяючи їхній успішній інтеграції, емоційній стабільності та повноцінній участі в навчальній діяльності.

Подальший розвиток таких моделей вимагає системного аналізу факторів, що опосередковують педагогічну взаємодію в полікультурному середовищі, зокрема рівня мовної компетентності учнів, специфіки міжкультурних комунікативних стратегій та готовності педагогів до роботи з різноманітними учнівськими групами. Важливим чинником є також удосконалення організаційно-методичного забезпечення, яке включає розроблення диференційованих освітніх програм, впровадження технологій підтримувального спілкування та посилення ролі шкільних сервісів психолого-педагогічного супроводу [20].

Перспективні напрями вдосконалення адаптивних моделей педагогічної комунікації включають використання інноваційних цифрових інструментів, які посилюють персоналізацію навчання та урізноманітнюють форми взаємодії між учасниками освітнього процесу. Особливе значення мають культурно орієнтовані й соціально-емоційні програми, спрямовані на розвиток навичок міжкультурного діалогу, толерантності, емпатії та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Інтеграція таких моделей потребує системного науково-методичного супроводу, включаючи емпіричне дослідження ефективності різних комунікативних стратегій, розроблення практичних рекомендацій для педагогів, систематичне підвищення кваліфікації та обмін досвідом між школами. Це забезпечує сталість упроваджуваних інновацій та

сприяє розвитку гнучкої, адаптивної моделі педагогічної комунікації, здатної відповідати викликам сучасного різноманітного шкільного середовища.

Отже, адаптивні моделі педагогічної комунікації в умовах міжкультурної взаємодії, інклюзивності та психолого-педагогічної підтримки, стають ефективним механізмом забезпечення успішної освітньої інтеграції дітей з міграційним досвідом. Подальший розвиток таких моделей сприятиме підвищенню їх ефективності, стійкості й здатності формувати відкрите, безпечне та культурно чутливе шкільне середовище.

Висновки

Проведений аналіз сучасних наукових підходів до організації педагогічної комунікації в умовах культурного та мовного різноманіття дозволив визначити ключові психологічні та соціально-педагогічні чинники, що впливають на процес адаптації дітей з міграційним досвідом у школі. Виявлено, що труднощі у взаємодії між педагогами та учнями-мігрантами, а також між учнями в мультикультурному середовищі, можуть значно знижувати ефективність навчального процесу, що потребує впровадження спеціально адаптованих моделей педагогічної комунікації. Встановлено, що ефективність педагогічної комунікації з дітьми-мігрантами значною мірою залежить від врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти, міжкультурної компетентності педагогів та створення інклюзивного освітнього середовища. Типові проблеми комунікації включають мовні труднощі, культурні розбіжності та соціальні стереотипи, що можуть перешкоджати інтеграції учнів у навчальний процес. Адаптивні педагогічні моделі комунікації передбачають гнучкість методів навчання, інтерактивні форми взаємодії, психологічну підтримку та інклюзивні стратегії педагогічного супроводу. Ефективне впровадження моделей у практику школи має супроводжуватися підготовкою педагогів до міжкультурної комунікації, забезпеченням ресурсної бази та організацію підтримки на рівні адміністрації та батьківського середовища. Визначення типології та сутності адаптивних комунікаційних підходів дозволяє системно підходити до організації навчальної взаємодії з дітьми в умовах культурного та мовного різноманіття. Реалізація запропонованих підходів сприятиме покращенню психологічного клімату в класі, підвищенню рівня академічної успішності учнів-мігрантів і створенню толерантного освітнього середовища, що сприятиме успішній соціально-педагогічній інтеграції дітей з міграційним досвідом.

Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на: емпіричну перевірку ефективності різних адаптивних моделей педагогічної комунікації у школах із різним рівнем культурного та мовного різноманіття, розробку та апробацію інноваційних методик міжкультурної комунікації та психологічної підтримки дітей-мігрантів, дослідження впливу цифрових технологій та онлайн-інструментів на процес адаптації та інтеграції учнів з міграційним досвідом, вивчення ролі колективу учнів та взаємодії між учнями в процесі формування мультикультурного середовища, що сприяє адаптації та соціалізації.

Список використаних джерел

1. Карпенко О. Г., Ворошук, О. Д., Ковальська К. В. Інноваційні педагогічні підходи адаптації переміщених українських дітей до нового освітнього середовища. *Академічні візії*. 2025. № 42. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1768> (дата звернення: 24.09.2025).

2. Кудінова М., Єременко А. Психоемоційний стан дітей-біженців: теоретичний аналіз проблеми. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали VIII Міжнар. наук. практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 21-22 трав. 2024р.). Кам'янець-Подільський : НРЗВО КПДІ, 2024. С. 274–277. URL:

<https://kpdi.edu.ua/wpcontent/uploads/2024/06/Materialy-VIII-Mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyikonferentsiyi.pdf#page=274> (дата звернення: 24.09.2025).

3. Боряк О., Шеремет М. Комплексний підхід до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану *Inclusion and Diversity*. 2024. С. 10–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/inclusion/2024.spec.2>.

4. Алексеєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки: монографія / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723129/1/4%20%20%D0%92%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_web%20%284%29.pdf (дата звернення: 24.09.2025).

5. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Реформування освіти України і виховання особистості в руслі ідей сталого розвитку. *KREMENETS SCIENCE: OPEN AIR, АБО НАУКА В КРОСІВКАХ: збірник наук. статей. № VIII* / за заг. ред. О. В. Тригуби. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2023. С. 9–14. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41491/150747.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 24.09.2025).

6. Кривич І., Олая-Верано В. Психосоціальна підтримка дітей-мігрантів у навчальному процесі. *UROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society*. 2023. № 4 (4). С. 105–117. DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.4.07>.

7. Силкіна С. Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3. (181). С. 69–79. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-69-79](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79)

8. Boiko O., Hurskaya V., Moroz T., Tron T. V., Kozak V. Analysis of methods of teaching english as a foreign language using multimedia technologies. *Revista Eduweb*. 2025. Vol. 19, № 2. P. 70–81. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2025.19.02.5>.

9. Дереш В. Розвиток адаптаційних можливостей дітей ВПО в умовах війни: вітчизняний досвід. *Педагогічний альманах*. 2023. №54. С. 191–196. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi54.498>.

10. Єнгалічева І. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2024. № 1 (54). С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.48-52>.

11. Жданович Ю. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. № 4. С. 204–213. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708775/1/_21-1_204-213_%D0%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf (дата звернення: 24.09.2025).

12. Хачатурян Ю. Соціально-психологічна адаптація дітей-мігрантів в освітньому середовищі: дис... к. пед. наук: Київ. 2021. 263 с. https://scc.knu.ua/upload/iblock/75c/dis_%D0%A5%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%BD%20%D0%AE..pdf (дата звернення 22.09.2025).

13. Розлуцька Г., Курича В. Адаптація та дезадаптація в новому освітньому середовищі дітей з особливими потребами у дітей старшого дошкільного віку. *Міжнародний науковий журнал освіти та лінгвістик*. 2023. Vol. 2, № 3. P. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230203.02>.

14. Kurasova N., Stepanova K., Rizak G. The role of virtual reality in creating individualized educational trajectories for students. *Horizons of Innovation: Conf. on multidisciplinary trends in science*. Futurity Research Publishing 2024. P. 154–159. URL:

<https://futurity-publishing.com/horizons-of-innovation-conference-on-multidisciplinary-trends-in-sci> (дата звернення: 24.09.2025).

15. Кривонос О., Котенко О. Використання цифрових технологій в освітньому процесі. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. №1(15). С. 161–175. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1\(15\)-161-175](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175).

16. Бойко О. Ю. Педагогічне застосування психолінгвістичного аспекту віртуальної комунікації на уроках англійської мови. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов*. 2023. № 11. С. 48–49. <https://tinyurl.com/56c59njf> (дата звернення: 24.09.2025).

17. Rakhmanova A. Project based learning methodology through the creation of original macarons in STEM context. *Sciences of Europe*. 2025. № 170. P. 26–33. URL: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2025/08/Sciences-of-Europe-No-170-2025.pdf> (дата звернення: 24.09.2025).

18. Призванська Р. Вплив популярної музики на емоційне благополуччя дітей у час війни. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2025. № 42. С. 219–226. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/13472/1395> (дата звернення: 24.09.2025).

19. Пометун О. Навчання українських дітей за кордоном: проблеми і рішення. *Трансформація освіти в контексті процесів глобалізації: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 квіт. 2024 р.)*. Дніпро: Research Eu, 2024. С. 82–85. URL: <https://surli.cc/lrkwkm> (дата звернення: 24.09.2025).

20. Байдик В., Гурська О., Рябініна О. Вплив онлайн-навчання на рівень психологічного комфорту здобувачів освіти. *Наукові перспективи*. 2024. № 11(53). С. 1208–1221. DOI: DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-1208-1221](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-1208-1221).